

ברנרד נטנסון.

נצבת לפני עלמה צעירה וקובלת:

— אבא מה!

חוכרה את שם אביה!

— ברנרד נטנסון!

בסבוב הייתי, שהלום אני הולם.

ברנרד נטנסון — זה האציל העני הרם והשפל, לסבור הייתי, שזה עשרות בשנים אינו חי עוד, והנה עתה מבשרים לי, שזה עכשיו מת והמבשרת — בטוח הייתי, שגוד שנים רבות קודם ללידתך כבר מצא לו מנוחת עולמים צולת אדם שהוא אומרת לי „אבא“.

היו ימים, שכל האלוקי והרחובות הסמוכים לרחוב זה היו רואים אותו יום-יום מתהלך בצעידת הגבוה שלו על ראשו, עטוף פלטינה שלו ותיק של עור בורזעו.

הצילינדה והפלטינה בצנינות ובתבניתם ניכרים היו ברחוק, כי כמותם לא היו בורזעו — אלא עוב על אדם אחר, שגם הוא היה נושא תמיד תיק בורזעו. אלא שאותו אדם גבה הקומה היה ושערות ראשו וקני שחורות [ברנרד נטנסון] על קימה במצצע היה, ושערותיו = שערות איש שיבה.

יש ששני בעלי הצילינדרים והפלטינות נפגשים יחדו והתהלכו ברחובות מלא דויקה והסמוכות לתם, ואו גבנו לתנועת אשה ליד פתח חנותה והמשרות היהודיות ליד פתחי השערים והביטן ביבאת הנכונה אחרי האנשים האלה, ואמרנו אשה לחברתה!

— הנה שני האנשים הגדולים שביהודים המלומדים מובטח!

יש ששניהם היו מטיילים יחדו בן קראישינסקי ומסידום על אדוה עניניהם, ובכל מקום שעברו נצבו היושבים על הספסלים במקומותיהם בכדי לצפות מקום ל„מלומדים“ אלו.

בשעה שאני זוכר את שני בעלי הצילינדרים והפלטינות שבימים ההם בורזעה, עולה על לבי זמר מעשה אחד, מעשה באחד גדולי הסופרים בימים ההם, אשר נתקנא בכבוד הגדול שהלך הרחוב לשני אלה.

הימים ימי עריכת „האשכול“ (אנציקלופדיה עברית), אשר יצא על-ידי המרפס י. גולדמאן.

עורך „האשכול“ היה אברהם שלום פרידברג (ה"ש), מאי שיך עורך? עברו במערכת אנשים, אשר כל אחד ואחד מהם היה פוזת או יותר מומחה במקצוע שלו, שפ"ר עבר במקצוע הולדות הרבים, ארעון אטלס = במקצוע התלמוד, י"ל ויסניץ = קבלה ועניני מדע, כל המקצועות האלה היו ורים לפרידברג, ואף-על-פי-כן היה הוא העורך של הערכין אשר כתבו אלו, הזכי תמצו? פרידברג „בעל לשון“ היה ועל-כן נתמנה לעורך, כלומר: למתקן הסגנון, באופן שהכל יהיה כתוב ועל שפה הטהרה, וכך היה פרידברג יושב ומויע על כל ערך וערך שהוגש לו מאת העוזרים, מצות להגיש לו את המקורות, מעיין בהם, מעיין באיו חוברת של כתוב-יד, שהיתה כעין ספר מרים של מליצות למושגים שונים, אשר ערך לו בסדר אלף-בית, מוזק נמתקן בעצמו, ובשעה שהענין לא היה ציטוט לו, היה קורא לבעל הכ"י ודורש ממנו לברר לו את הענין, ואחרי-כן היה מתקן את הדברים כיד המליצה הטובה עליו, אני, שהייתי הצעיר בין כל העוזרים והעורכים שם, הייתי פסוק לכל-

הפחות מהגשת המקורות לעורך, כאשר המקורות שלי היו ספרים פולנים, שבהם לא היה העורך יודע לקרוא אף מילה אחת, ואף האותיות היו מזוהות לו, ואולם תחת זאת היה תמיד קורא לי לברר לו את אשר כתבתי והקריאה היתה בנוסף קריאתו של צבא רוס אף החיל העומד לשרת לפני; ברמיזה באצבע בלבד, או בקול צווחה הדומה לגערה; „בוא הנה!“ „מה זה כתבת?!“ „וכי כך כותבים?!“ זוכר אני, שפעם אתה כתבתי „אף כי“ במובן „אם י"ל א"ס“, ופרידברג, כיון שהגיע לשתי המלים האלה, הרים את ראשו ובאני כל העוזרים היושבים ומחכים קרא אלו בקול גדול: קרב נא! עברית אתה כותב! גם זו עברית! כסבור הייתי שנכשלתי הלילה וכתבתי איוו מלה תלמודית שלא לתפארת המליצה (לתפארת המליצה מתוך דוה להשתמש גם במלה תלמודית), אך לא, פרידברג כועס וקורא: אתה כותב אך בכדי להעמיס עלי עבודה! „אף כי!“... כבר הגיעה השעה שתרע, שאין לכתוב „אף כי“, אלא „אם כי“... ואחרי מעשע של פרידברג אין כלום, שום תלונה אינה מועילה, יש שהוקנים שכתבורה, עמ"ר, ויסניץ ועוד, נסו לקבול על התקנים הנעשים על-ידי פרידברג בערכים שלהם, וכל הקיבלנות שלהם לא הועילו כלום, ביותר היה מתרעם ויסניץ ה מ ק ו ב ל וטען תמיד, שפרידברג „מתנגד“ אינו יכול להבין בשום אופן, מה זה למשל „אבא עילאה“, דיוקנא עילאה“ וכיוצא באלו, ועל-כן קשהוא מתקן את לשונו, הוא מקלקל, אך כל טענותיו לא הועילו.

המו"ל יצחק גולדמאן, ואחרי מותו = יערו גולדמאן, היו מלוצצים גם בפרידברג וגם בוויסניץ, ולכסוף הורו לפרידברג, אשר היה יצא תמיד מן המחלוקת בעשרת גצחון.

עד שלכסוף פסקו כולם להתרעם, וכך היה דעתי של פרידברג וזה עליו וזה בעיני לגדול שבין גדולי ישראל, אשר כל העולם כולו מתייב להביך בו ובגדלותו, ואולם פעם אחת נזכר לדעת, כי הוא החליש על גדולי הסופרים, אינו ידוע כלל בורזעה ואפילו ברחוב מלא, שהוא יושב בו, לא אותו היושבים לגדול, אלא את שני בעלי הצילינדרים ההם... אותו יום, יום קיץ חם היה והגשים שברחוב מלא יצאו עם ילדיהן לשאוף רוח בצד הרחוב, שצלתו מרובת פרידברג, שבא או אל המערכת שברחוב מלא מבית הדפוס שברחוב גולדמאןסקה, נכנס וצנח: הגדולים שבליסני היהודים!... היונעים אתם, מי הם? אני עובב ואין איש מרגיש בי, עוזרים שני אלו; נטנסון ואלמוני עם הצילינדרים והפלטינות שלהם, וכל הגשים מסיחות אשה לרעותה; הנה הגדולים שבכל המלומדים אשר בורזעה! והתקנים העומדים ליד פתחי חנויותיהם עונים אחריהם: כך, כך! ואני עובב... אלא כלום, = הוא לא יכול או להבליג על הנשות קטנות באנשים האלה, ולא הרגיש כלל ברבב הצחוק שהוא מעורב בדבריו, ואחרי יום היות לו וכמורמגי, שגם לאחרים נענה מן המרונות של פרידברג ומתפוש ה„שבושים“ בכתבים שלנו, כי היה משנן הרבה פעמים: „הגדולים שבמלומדים!“... כאלו היה אומר: מה לי כל חכמתי הגדולה ועמלי המולדת לתקן את השבושים, אם בין כך ובין כך למצוא משה אך ברנרד נטנסון...

ע. נ. פרענס.
ענה יבוא.

ברנרד נטנסון.

(המשך).

ואתה עלמתא עורנה נצבת לפני וקבלת!

— אבא מת!

ותוך קני דבור, בודאי בכדי למצוא לה פתחונים, היא מתחננת:

== בתוך עלי, במסורתא, כתוב, הני "מלומד" היה!...

"מלומד", או לא "מלומד", אבל בזה אין לפקפק כלל, שיש לכתוב על אדוותיו, לכתוב הרבה, אך חבל שאין הומן גרמא, אין הרב סנוי, אין העצבים מוכשרים,

"מלומד", "מלומד", האם יש מפקפק בזה?

כי נטנסון היה נודע בעצמו מנהג שר "מלומד" ו"מלומד" היה בעיני עצמו, בזה אין שום ספק, ועוד יותר

ומלומד היה בעיניו ושמו שבה לעצמו מעיד עליה, הוא לא היה איה דוב בעה סתם, חברי המשפילים שבימי היו

נקראים בשמותיהם, שמות יהודים סתם, וברו בעל הציג לינדה השני, שזה מתהלך עמו המיה בשוק ומדבר אתו

על אדות ה"עסקים" המשולמים להם, מעולם לא עלתה עמ לבבו לשנות את שמו, וחס השם שנתן לו אביו בשעה

וכיצד זה יהיה נקרא פשוט בשם דוב בער? הרי שום פרופיסור ואפילו דוקטור פשוט אינו נקרא בשם כזה, ולמה יגרע הוא? ובכן, לא דוב בער, אלא ברנרד, ברנרד מפורש, כיאות ל"חוקר" שבמלתו.

"מלומד", או לא "מלומד", אבל חוקר בודאי שנטנסון היה.

מה חקר?

אלמלי היה לומר באיזה בית-ספר ולומר עיני מדע ברב או במעט, בודאי שהיה בורר לעצמו איזה ענין של מדע והיה חוקר אותו עה תכליתו במסירות נפשו ימים ולילות, והיה מביא תועלת רבה לעולם, ואולם הוא היה

משכיל, יליד עיר קטנה בפורוליה, חניך ה"חדר", שפרש בימי בחורתו להשכלה, והנה בימי עלומיו, כאשר יצא מעיר מולדתו לבקשו לו מקום הכמה ודעתו ופתאם מציאה

מצא: חבילה של כתבי ריב"ל, זה הגרור שבין המשכילים שבימיו, ולא גדול סתם, אלא ידווי שמתוק גדולתו נעשה קרוב למלכות עצמה.

התחיל מעיין בכתבים, וראה שהם "מפיקים נוגה ונאה ונם בעולם היהדות", מאז היה ריב"ל "ארוי נפשו, מאזה עינו וחמדדת לבבו", ולא זו מכתבו, עה שחקר אותם, בתב אחרי כתב, סדרם והביאם לדמים ספר אחרי ספר.

מה היו כתבי ריב"ל חסרים ומה היתה עבודת הסדרה והכשרתם לדמים?

ראיתי באחד הארכיונים כתבים של ריב"ל = 8

תלחשו את הדבר על קברו של ברנרד נטנסון, פן ירנו בקבר! — כתבים, אשר נטנסון לא ראה אותם, והנה אין בהם מה לחקן ומה לסדר, הכתב נקי, הלשון משוּבחת ועולה הרבה על הלשון של שאר הספרים העבריים שבימיו, הסגנון

מן המאבת, והסדר — אין כמלתו, הכל שמור, הכל ערוך בסדר ובקשטור, הדבר האחד שכתבו של ריב"ל וקוקים לו, הוא — הברור, כדרך כל המשפילים שבדורית הקודמים, היה גם ריב"ל צובר ומניח למשמרת כל מה שכתב עברית,

קיון שכתב איזה דבר, אמרת לחבר, שיר "לכלילת רע", חרוזים למצבה לרצונו או גם שלא לרצונו, אך על-פי בקשה של איזה בן-אדם, שיר מהתלות על איזה איש, שהיה שנוא בעיניו, שיר של פגעים על פלוני ואלמוני, אם אך עברית

דלו אלו כתובים, הרי כולם נעלים בערכם, שיש בהם כדי להשתבח לפני אחרים ולהגות מדם הנאת הנפיש, ויש אפוא לנגום למשמרת.

ואולם כל אותם הדברים היו יקרים לא אך בעיני ריב"ל כותבם, אלא, כנראה, גם בעיני נטנסון, אשר חקר אותם, סדרם, וגם קבעם בדפוס.

מה מכל כתבי ריב"ל, אשר היו כיד נטנסון ולא הדפיסם?

קראו את הספרים שהדפיס נטנסון ותמצאו גם דברי נבול-פה בחרוזים ושלא בחרוזים, אשר לא תמצאו כמותם בשום ספר כתוב בלשון אחרת, דברי נדומים גסים ועלילות צודקות או לא צודקות על אנשים ונשים שנואי נפש

כותבם.

אמנם יש לכל הדברים האלה ערך ידוע, ערך של תולדות ההשכלה שלנו, הרי בהם אנו הויאים במה היו גדולי מיטבילינו הראשונים סודרים ומה היה נעלה בעיניהם וראוי להציבנו למשמרת, אך למסור דברים שנאלה בתור מטבע טובה, בתור "חמדה ננוה", בין דברים שערכם גדול באמת, בודאי ששום איש מבין שבימינו לא היה עושה כזאת.

ונטנסון, זה שקרא לעצמו שם איה"פ, לאות, כי הוא שונה מכלל אותם הספרים הבטלנים, קבין את כל כתבו של ריב"ל ככל אשר יכול והדפיס את כולם, אחד מהם לא נעדר.

מה אפוא היתה עבודתו של נטנסון, אשר עבד על ספרי ריב"ל?

הפשתו עקבות העבודה הזאת, בקיפתי אותן ומצאתין והן כאפס.

את-על-פי-כן הרבה מאד לעבוד על ספריו של ריב"ל.

כאותו צדיק שמספרים עליו, שעמד למה זכמה עיניו על ענין אחד שבספר "עץ החיים" לארי, כך היה זה יושב רגע הדשים ושנים על כל ענין וענין שבכתבי ריב"ל.

למשל: על סדוק הספר "אחה השלוני החזה" של ריב"ל עמל נטנסון ארבע שנים שלמות.

מסוף יבוא). ע. נ. פרענק.

ברנרד נמנסון.

(סוף.)

לאחרי שחקר נמנסון כמה וכמה כתבים של ריב"ש
ש א ש ו ר ג, צריך היה להדפיסם, ולא אף צריך, אבל גם
פ ח ו י ב, הרי יש בזה משום "לכונן את הרבים", יש בזה
גם משום נחתינות לנשמתו של אדם גדול זה, שהוא נשני
סוף העריץ אותו כל-כך.

וכאן אירע לנמנסון מה שאירע כמעט לכל הסופרים
העברים, אשר מצאו חובה לעצמם "להפיץ מעינותיהם
בוצה" וידם לא השיגה להדפיס את ספריהם בהוצאותיהם.
נמנסון, אשר נהג בעצמו מנהג כבוד והאמין באמת,
שהוא עושה גדולות ונצורות, היכרח לחזק על בתי נדיבים
ולקבץ הותמים (פרענומערנאטען) על ספרו הראשון של
ריב"ש.

ולחזק על פתחי נדיבים = כיון דדש דש, הוציא נמנסון
את ספרו הראשון של ריב"ש והוציא לצורך ההדפסה
ולצרכיו הוא את דמי החתימה שקבץ, ושוב
היה יגיע לממון ואז היה מתוה לא אחרי
האיים, יין אדרי קינים, ולא קינים סתם, המשלמים
בעד נוסח את מתירו הקצוב, אלא, פשוט, אחרי
עשירים או אמידים, אשר יתנו איוו מטבע יפה בעת
הספר, בין שהם רוצים בו (כין שאינם רוצים, אחרי נותנים =
בין בעין יפה וכין בעין רעה, ובכלה שיתנו ואפילו אף
בכדי "להפטר מאותו פגע רע".

בינתיים כתב נמנסון מאמרים שונים והדפיסם כ"המניח"
ג"המליץ", כתב ובניגוד לשאר הסופרים העברים שבימיו,
ותאמץ להתרוק מן המליצות הריקות, מאותו הסגנון המרהק
אל-פני הרעיון, נזע בו ואינו נזע בו, ומעולם אינו מביע מה
שארם רוצה להביע, כי לעינים היה לו סגנונו של ריב"ש,
שהיה סגנון של חכמה, כמעט מדויק.

ואולם כתיבת מאמרים בימים ההם לא הביאה שום
שכר, ובינו לכינו צריך אדם להדפיס, נמנסון, אשר כבר
קנה לו נסיון בקבוצת הותמים ובמכירת ספרים גם לאותם

שאינם רוצים בהם, שב וחלצו את כתביו של ריב"ש, קבץ
הותמים או לא קבץ, אך מעט פרנסה הביאו לו.

לבסוף בא למכור את ספרו ריב"ש גם בוורשה, וראה
את העיר, והנה היא מלאה יהודים עשירים ואמידים, והם
אינם נמנעים מתת סכומים שונים למהכרים, ונתישב פה,
ובמשך שנים רבות היתה לו העיר כמעין שאינו פוסק ולא
היה צריך לנסוע מעיה לעיר, כי פה הרבה תמיד למכור
ספרו ריב"ש וגם ספרים אחרים שלו, אשר כתב והדפיס.

ולמרות אשר פרנסתו של נמנסון לא היתה נקיה וקלה
כלל, היה תמיד נהוג כבוד בעצמו, בהיותו בעיניו עושה
גדולות ונצורות בישראל, ועל-כן התגורר גם על הספרים
העברים, שכולם היו בעיניו אך "מרחפי על כנפי המליצה,
שאין להחיים חלק בה", ל"נותני תבן ומוין לקוראי דבריהם".
לא כן הוא. הוא "מספיק לבני ישראל להם וכשה להבייא
את גינותיהם", כי הן הוא המבפס את ספרו של ריב"ש
בכבודו ובעצמו, ואם הוא מדפיס גם איוו דברים משלו,
הרי אך בטעם ריב"ש "מאור עיניו ותורת לבבו" ובסגנונו
הוא כותב.

האחד אשר נמנסון לא יכול להתרחק ממנו היה אותו
השני בעל הצילינדר והפלדינה, אשר גם הוא היה מחזר על בתי
"נדיבים" ומזכה אותם בספריו. זה השני, אשר היה מתגורר
בוורשה שנים רבות קודם לכן, כבר היו נהירין לו כל
המבואות והמסדרונות של בתי הנדיבים, בקי במיכו של כל
אחד ואחד מהם, יודע לכוון את השעה, שבה נמצא כל
אחד בביתו או בלשכתו ומכיר במבעו. מאדם שכזה היה
נמנסון יכול להנות עצה וחשינה ועל-כן היה מתקרב אליו,
מתהלך איתו ברחוב ומטייל בנן קראשינסקי, ששם, כאמור,
הכל חלקו להם כבוד, ואפילו אותו השומר החגר, שהיה
שומר בימים ההם על דגן ההוא, כיון שראה את שני הצי-
לינדרים הולכים, התצב, יקף את קומתו והרים את אצבעות
ידו אל כובעו, כמו שהיה עושה לכל הנוהים עליו.

הכבוד, שחלק שומר חגר זה לשני אלה, עורר חשד
ידוע, אנשי הספרות שבימים ההם והקורבים אליהם היו
מרגישים אחרים בפירוש, שמאנשי הבלשתי הם, שמע

השחנה שבין שני בעלי הצילינדרים והפלדינות, ונהנה הגאה
גדולה, נענע בראשו ומהיך, כאלו היה מודה ואומר: אמנם
כן, ואתם - חדרו מפני!... בעל השערות הלכות, נמנסון,
לא הודה, אבל גם לא הכחיש, בכלל היה מבטל בלבו את
הכל ואת כל מה שאומרים עליו.

נמנסון היה משפיל את עצמו ומחזר על פתחי העשירים
והאמידים שבעיר, אף רוחו בקרבו לא השפיל.
פעם אחת, ונורני, נכנסתי לנן קראשינסקי ונאפל לו
אותו בעל הצילינדר והפלדינה, אותו השתור, וקבל באוני:
— וי וי!

— הנע בעצמך - הוסיף וקבל - אדם מכתת את
רגליו, עולה על כמה וכמה מדרגות, בכדי להכנס אל איהו
בן-אדם ולמכור לו ספר, הולך פעם, שתיים, שלוש,
ואינו מוצא, לבסוף מוצא אותו, והנה הוברר, שמעות היתה,
פלזני אינו בן-אדם כלל, הוא חוי"ב, מחצית הרובל הוא
נופל ונותן לי בעד הספר!...

עודנו מדבר, והנה נמנסון בא ותקן בורעו ופניו
צוהלים, כיון ששמע את חברו קובל, חייך ואמר:
— אני איני מחבייש ואינו מצטעה כלל במאורע
שכזה.

התחיל מכאן את דבריו:

— ספרו ריב"ש מן החובה להוציאם, החובה על מי
מוסרת? על כל אדם מישראל שיש בכוחו להוציא ולסייע
ביר המוציא, ובכן, אני המוציא את ספרו ריב"ש, מוציא
את כל ישראל ידי חובתם, ומן הרין הוא אפוא, שכל
ישראל יהיו משכימים לפתחי וישלמו לי במיטב
כספם בעד כל הוצאותי וטרויותי, ולא מאי? מסשים או
חזירים הם ואינם משכימים לפתחי, ועל-כן אני משכים
לפתחם ונזכה מהם את שלי, התרפה אפוא של מי היא?
שלי, או שלהם? הוי אומר: שלהם, ואם אתה נהוג כי עזה
מנהג בויון ונותן לי אך מחצית הרובל, הבויון שלו ומחצית
הרובל שלי!...

עברו שנים ושני בעלי הצילינדרים והפלדינות נעלמו
פתאם מן העיר, מה היה להם? בודאי שבמשך שנים רבות

גבר היו למורח על ה"נדיבים", אשר פסקו לתת להם גם
מחצית הרובל, ועל-כן פסקו שניהם להדפיס עוד כתבים
והלכו לנוע על שאר הערים למכור את סחורותיהם
הישנות.

עברו עוד שנים ועל אדות שניהם לא נשמע דבר, יש
אשר בשיחת סופרים נזכרו שניהם ושאלו איש את אחיו,
אם הוא יודע איפה הם, אך איש לא ידע, לבסוף נודע, כי
אותו בעל הצילינדר והפלדינה, שלא קראתי בשמו, ישב
בעיר ליטאית אחת גדולה, ונמנסון = בודאי שכנג מת,
הרי וקן היה האיש.

ופהאם, והאי עולמתא נצבת לפני וקובלת:
— אבא, נמנסון, ה"מלומד", מת!

בן כמה שנים היה נמנסון? באנציקלופדיה היהודית
הרוסית נאמר, שגולד בשנת 1832, את ומן לידתו זה
מסר, כנראה, נמנסון בעצמו, ואני איני מודה לו, כי לפי
השכנתי צריך היה להוסיף עליו לכל הפחות עשר שנים,
אך האי עולמתא אינה רוצה להודות גם למה שכתוב באנציק-
לופדיה, והיא מפצרת בי, שאכתוב, כי רק בן ששים וחמש
היה, מאי נפקא מינה? היא רוצה שב"קרייער" שלי יהיה
כתוב כמו שתכתוב בכל ה"קרייענים",... לאחר דין ודברים
בבים הסכימה לכתוב בנקרולוגים; "בן שבעים וחמש",
ואמנם כך היה נרשם בכל ה"קרייענים", וגם ב"קרייער"
דמתקריא "הצפירה".

מדבריה של עולמתא זו נודע לי, ~~שנמנסון~~
השנים האחרונות היה נוסע תמיד בערי נוסיה, ברחבי כבדי
לגבות את חובו מאת היהודים יושבי הערים
האלה, פה, בוורשה, היתה לו אשה (שניה) נששה בניס
ובנות, אשר היה מפרנס אותם בחובות שגבות,
למי פותח, למרות וקנתו המוסלנת, היה מתעתד לצאת
לגליציה, בודאי גם-כן בכדי לגבות מאת יהודי גליציה את
חובו, אף הנה בא המות וקרא שמיטת לחוב זה.

ע. נ. פרענק.

